

Research Article

International Journal of Kurdish Studies

11 (1), pp. 38-75

<http://www.ijoks.com>

İsim Morfolojisi Açısından Farsça ve Zazacanın Karşılaştırılması - İsim

Ahmet KIRKAN¹

Received: Dec 21, 2024

Accepted: Jan 28, 2025

Öz

Farsça ve Zazaca, Hint-Avrupa dil ailesine mensup, birbiriyle tarihsel ve coğrafik yakınlıktan öte iç içe geçmiş iki dildir. Bu bağ kendisini dil, kültür, gelenek, görenek gibi birçok alanda göstermektedir. Çalışmanın amacı Farsça ve Zazacayı isim morfolojisi açısından incelemek, bu iki dil arasındaki morfolojik benzerlikleri ortaya koymaktır. Çalışmada Farsça ve Zazaca, isim morfolojisi açısından incelemeye tabi tutulmuş, çalışma sadece isimlerle sınırlandırılmıştır. Farsça ve Zazaca gramer kitaplarından, modern edebiyat ve folklor kitaplardan istifade edilen çalışmada, daha çok ortak bir köke işaret eden sözcükler göz önüne alınmıştır. İsimlerle ilgili teferruatlı gramer kurallarından daha çok, ortak ve önemli noktalar izah edilmiş, karışık ve karmaşık bir anlatımdan uzak durulmaya çalışılmıştır. İsimler; nicelik, veriliş, yapı, oluş gibi özelliklerine göre sınıflandırılmış; isimlerin cinsiyet özellikleri izah edilmiştir. Ayrıca isimlerde küçültme konusu örneklerle açıklanmıştır. Her başlık altında örnekler verilmiş ve açıklanan kurallar cümlelerle desteklenmiş, böylelikle soyuttan somuta doğru bir yol izlenmiştir. Çalışmanın son kısmında ise Farsça ve Zazacada kullanılan isimlerle ilgili geniş bir sözcük listesi verilmiştir. Seçilen sözcüklerin günlük hayatta sıklıkla kullanılan isimler olmasına özen gösterilmiştir, böylelikle Farsça ve Zazaca arasındaki günlük dilin ortaklığına işaret edilmiştir. Çalışmada karşılaştırma, açıklama, örneklendirme gibi yöntem ve teknikler kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Farsça, Zazaca, Dilbilim, Karşılaştırmalı Gramer, İsim Morfolojisi, İsim

Recommended citation:

Kırkan, A. (2025). İsim Morfolojisi Açısından Farsça ve Zazacanın Karşılaştırılması - İsim. *International Journal of Kurdish Studies*, Volume 11 (1), 38-75, DOI: <https://doi.org/10.21600/ijoks.1605278>

¹ Assoc. Prof. Dr., Mardin Artuklu University, Türkiye, e-mail: ahmetkirkkan@gmail.com,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3885-5218>

In Terms of Nominal Morphology Comparing Farsi and Zazaki-Name**Abstract**

Persian and Zazaki are two languages belonging to the Indo-European language family and intertwined with each other beyond historical and geographical proximity. This connection shows itself in many areas such as language, culture, tradition and customs. The aim of this study is to examine Persian and Zazaki in terms of noun morphology and to reveal the morphological similarities between these two languages. In the study, Persian and Zazaki were analysed in terms of noun morphology and the study was limited to nouns only. In the study, Persian and Zazaki grammar books, modern literature and folkloric books were utilised, and mostly words that point to a common root were taken into consideration. Rather than elaborate grammatical rules about nouns, common and important points have been explained, and it has been tried to avoid a complicated and complex expression. The nouns are categorised according to their characteristics such as quantity, formation, structure and occurrence, and the gender characteristics of nouns are explained. In addition, the subject of reduction in nouns is explained with examples. Examples are given under each heading and the rules explained are supported with sentences, thus following a path from abstract to concrete. In the last part of the study, a large list of words related to nouns used in Persian and Zazaki is given. Care has been taken to ensure that the selected words are frequently used nouns in daily life, thus pointing out the commonality of the daily language between Persian and Zazaki. Methods and techniques such as comparison, explanation and exemplification were used in the study.

Keywords: Persian, Zazaki, Linguistics, Comparative Grammar, Noun Morphology, Noun

Giriş

Farsça ve Zazaca aynı dil ailesine mensup ve dilsel olarak birbirine yakınlıkları olan iki dildir. Bu komşuluk hayatın birçok alanında kendini göstermektedir. Bu alanların en önemlisi belki de en görünür olanı dildir. Dil sadece işaret ve seslerden teşekkül eden sözcüklerden ibaret değildir. Dil aynı zamanda düşünme ve yaşayışa kadar uzanan bir kültür dünyasının göstergesidir. Dilde var olan sözcükler ve bu sözcüklerin ifade ettiği anlamlar (mecaz, gerçek, yan, dolaylı, doğrudan vb) dilin sınırlarını göstermektedir.

Diller arasındaki ilişki ve etkileşim[ler] doğal bir süreç içerisinde herhangi bir baskı ve zorlamaya gerek kalmadan meydana gelir/gelmesi gerekir. Diller arası etkileşim, kendi doğal yapısı içerisinde, kendi kurallarına göre meydana gelir. Aynı dil ailesinden gelen Zazaca ve Farsça arasındaki dil etkileşimini bütün yönleriyle tespit etmek tek çalışmada mümkün değildir. Çalışmanın amacı bu iki dili isim morfolojisi açısından karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirmek, benzer ve farklı yönleri ortaya çıkarmaktır. Bu alanda yeterince çalışma olmadığı için, bu çalışmanın kendinden sonraki çalışmalara yol gösterici olması hedeflenmektedir. Bu açıdan çalışmanın önemli olduğu iddia edilebilir. Farsçayla ilgili elde birçok tarihsel metin vardır ama aynı şeyi Zazaca için söylemek mümkün değildir. Farsça ile Zazacanın şimdiki durumunu karşılaştırıldığından çalışma senkronik bir yapıdadır. Bu, çalışmanın sınırlılıklarındandır. Çalışmada her iki dilden birçok kaynak taranmış ve elden geldiğince bu kaynaklardan istifade edilmiştir. Nimet Yıldırım ve Malmîsanij tarafından yazılmış olan gramer kitapları çalışmanın temelindedir.

İsmin birçok özelliğinin karşılaştırmalı yöntemle ele alındığı bu çalışmada isimler; niceliklerine, oluşlarına, verilişlerine, yapılarına, belirli ve belirsizliklerine, cinsiyet gibi özellikleri açısından analiz edilmiştir. Farsça ve Zazaca yüz otuzdan fazla cümlelerin Türkçeye tercümesinin yapıldığı bu çalışmada ve bu cümleler analiz edilmiştir. Her bir konuda yaklaşık on tane sözcüğün Farsça, Zazaca ve Türkçe karşılıkları verilmiştir.

Çalışmanın ek kısmında ise olarak günlük hayatta çokça kullanılan sözcüklerin Farsça, Zazaca ve Türkçe karşılıkları verilmiştir. Metin içerisinde ortak kökene işaret eden sözcüklerde süreç içinde meydana gelmiş fonetik değişimlere işaret edildiği için, ek kısmındaki bu sözcüklerde de bu değişimi tespit etmek kolaydır.

İsim

Evrendeki canlı, cansız bütün varlıkları, somut ve soyut bütün kavramları; duygu, düşünce ve durumları tek veya çoğul olarak bildiren sözcüklere *isim* denir (Korkmaz, 2014, s. 229). İsimler canlı, cansız, bütün varlıkları ve kavramları tek tek veya cins olarak karşılayan sözcüklerdir (Ergin, 2019, s. 224). Varlıklar, duygular, olgular, durumlar, düşünceler isimlerle tanımlanırlar (Malmîsanij, 2015, s. 67). *Ağaç, Ali, böcek, cesaret, çirkin, dağ, demir, deniz, güzellik, his, İnsan, iyilik, kaplumbağa, kötülük, Mardin, okumak, pamuk, ruh, taş, yazmak, Zerya*

gibi sözcükler isimlere örnek olarak verilebilir. İsimler Farsçada *اسم* olarak, Zazacada ise *name* olarak adlandırılır (Yıldırım, 2010, s. 19; Malmîsanij, 2015, s. 67).

İsimler varlıkları niteliklerine, niceliklerine, dildeki görevlerine, cinsiyetlerine, kullanım yerleri, oluşlarına, verilişlerine göre tasnif edilirler. Bu tasniflerin dışında da isimler çeşitli tasniflere tabi tutulabilir. Çalışmada isimler genel olarak yukarıdaki alt bölümlerde tanıtılmaya çalışılmış ve Zazaca ile Farsça karşılaştırılmıştır.

Niceliklerine Göre İsimler

İsimler sadece kendilerini değil, sayı ve miktarları da belirttikleri için dillerde sayı kategorisi meydana gelmiştir. Bu kategoride isimlerin tane olarak sayısı bildirilir (Korkmaz, 2014, s. 273). İsimler niceliklerine göre üç kısma ayrılır.

Tekil

Tek bir varlığı gösteren isimler tekil isim olarak adlandırılır. Bu tür isimler varlık ve nesnelerin tekini karşılar (Böler, 2022, s. 33). Farsçada tekil isimler *اسم مفرد* olarak Zazacada ise *nameyo yewhûmare* olarak adlandırılır (Xanlerî, 1368, s. 155; Yıldırım, 2010, s. 31; Malmîsanij, 2015, s. 70). Zazacada ve Farsçada tekil isimlerin özel bir eki veya işareti yoktur. Bu isimler bazen bir (yew-*يک*) sayısı ile tekil olsalar bile, hiçbir ek ve sayı almadıklarında da tekil bir varlığı ifade ederler. Tekil isimler, çoğul isimlere gelen hiçbir eki almazlar. Bu isimler Farsçada ve Zazacada aynı şekilde kullanılırlar.

Tablo 1: Farsça ve Zazacada Tekil İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Hewr	ابر	Bulut
Nan	أ	Ekmek
Varan	نار	Yağmur
Karxane	واریخا	Fabrika
Teref	طرف	Taraf
Dewlet	دولت	Devlet
Kutik, Seg	طگ	Köpek
Zana	دانا	Bilgin
Bira	تزار	Erkek kardeş

Yukarıdaki tabloda tekil halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Görüldüğü üzere bu sözcükler, anlamlarının aynı olmasının ötesinde sesletim olarak da neredeyse aynıdırlar. Kurmaccadaki karşılığının *baran* olduğu ve Pehlevicedeki karşılığının *vārān* olduğu düşünülürse (Farqînî, 2022, s. 114; Faravashi, 1749, s. 54) sözcüğün Zazacada ses değişimine uğramadığı iddia edilebilir. *Taraf* (Mutçalı, 2013, s. 565), *devlet* (Mutçalı, 2013, s. 324) anlamlarına gelen sözcükler ise Arapçadan geçmiştir.

- (1) i. عذای س ۆ ز د خبوا داخ طاً ۆ فزنگاه گۆدۆ. (Yıldırım, 2010, s. 32)
 ii. آپیا داگت ری تاؤ فزۆ ی آؤ. (Yıldırım, 2010, s. 32)
 iii. لئا اتزی ئۆ. (Yıldırım, 2010, s. 32)
 iv. Rayveri vere xo de, hégau de niada (Mirza, 2020, s. 57).
 v. Ma çê de nane xo werd, çaya xo şimit (Çem, 2002, s. 171).
 vi. Meletiyê de dewa xo biya, name dewa xo Şixhesenu biya (Taş, 2007, s. 10).

Yukarıdaki cümlelerde italik/eğik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede tekil olarak kullanılmıştır. 1i cümlesinde *Bir grup kadın ve erkek havaalanı salonuna gülerek girdiler* denilmektedir, cümlede *havaalanı salonu* tekil olarak kullanılmıştır. 1ii cümlesinde *Uçak piste inmekteydi* denilmektedir, cümlede hem *uçak* hem de *pist* tekil olarak kullanılmıştır. 1iii cümlesinde *Gökyüzü bulutluydu*, *gökyüzü* tekil olarak kullanılmıştır. 1iv cümlesinde *Yolcu önündeki tarlalara baktı*, *yolcu* sözcüğü tekildir. 1v cümlesinde *Biz evde yemeğimizi yedik*, *çayımızı içtik*, *ev* ve *çay* sözcükleri tekildir. 1vi cümlesinde ise *Malatya’da köyü vardı*, *köylerinin adı Şixhesenu idi* denilmektedir, cümlede *köy* sözcüğü tekil olarak kullanılmıştır.

Çoğul

İki veya daha fazla varlığı bildiren isimlere çoğul isim denilmektedir. Çoğul ekleri, isimler ile isimler arasında veya isimler ile fiiller arasında geçici ilişkiler kuran işletim eklerindedir ve işletim ekleri içerisinde kapsamı en dar olan eklerden birisidir. Özel isimler tek bir varlığı belirttiklerinden dolayı çoğul ekini almazlar. Çoğul ekini almış olan özel isimler, topluluk ismi olarak işlev görürler. Bu tür özel isimler veya cins isimler, kendi gibi bir topluluğu belirten çoğul isimler olur (Korkmaz, 2014, s. 274-276). Farsçada çoğul isimler *اسم جمع* olarak isimlendirilir. Ama Farsçada, Arapçanın etkisiyle, iki varlığı bildiren isimler için de *اسم تثنی* de vardır ama

Farsçada ikili isim yoktur. Farsçada kullanılan bu az sayıdaki isim de Arapçadan geçmiştir. Farsçada canlı varlıklar {-ان} ile çoğul hale getirilirken, cansız varlıklar daha çok {-ها} çoğul hale getirilir. Ama günlük dilde {-ها} eki canlı ve cansız varlıklar için ortak kullanılmaktadır (Yıldırım, 2010, s. 32-35; Aslanoğlu, 2013, s. 30-31; Çiftçi, 2013, s. 140-141).

Zazacada isimler sade halde {-î} ve oblik halde {-an} eklerini alarak çoğul hale gelirler. Bu ekler Zazaca konuşulan bölgelerde farklı varyantlarda bulunur ama bu farklı şekiller sadece sesletimden ibarettir, bütün varyantlar aynı anlamı taşımaktadırlar (Malmîsanij, 2015, s. 70). Bu eklerden {-î} isimlerin yalın haldeki çoğullarında kullanılırken, {-an} eki isimlerin bükümlü çoğul şeklini ifade eder (Çem, 2003, s. 32).

Arapçadan Farsçaya geçmiş çoğul formları da günümüzde yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Bu isimlerden kurallı çoğullar (جمع مذكر سالم ve جمع مؤنث سالم) Farsçada da Arapçadaki gibi {-ات}, {-يه} ve {-ون} eklerini alarak çoğul hale gelirler. Kuralsız çoğullar (جمع مكسر) ise tekil kalıpları değiştirilerek oluşturulur (Yıldırım, 2010, s. 35-38).

Aşağıda Farsça ve Zazaca bazı sözcüklerin çoğul halleri verilmiştir. Örneklerde de görüleceği gibi Zazaca sözcüklerin yalın hallerinde sadece {-î} eki gelmiştir. Bu sözcüklerin bükümlü hallerinde çoğul eki olarak {-an} gelir. Ancak bu hal cümlede kullanılırken tespit edilebilir.

Tablo 2: Farsça ve Zazacada Çoğul İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Darûyî	داروها	İlaçlar
Zûrî	دروغها	Yalanlar
Wezîrî	وزیران	Vezirler
Zanayî	دانايان	Bilginler
Wendekarî	خوانندگان	Öğrenciler
Nêweşî	خستگان	Hastalar, yorgunlar
Çimî, çeşmeyî	چشمها	Gözler
Eşnawitoxî	شنوندگان	Dinleyiciler

Yukarıdaki tabloda çoğul halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. İsimler çoğul yapılırken Farsça ve Zazaca arasında fark meydana gelmektedir. Farsçada sözcükler iki ekle çoğul yapılırken Zazacada ismin bulunduğu *hali* ve Fonksiyonuçoğul ekini tayin etmektedir. Sözcüğün Kurmaccadaki karşılığının *zana* ve

Pehlevicede *dānā* olduğu düşünülürse (Farqînî, 2022, s. 2585; Faravashi, 1749, s. 222), sözcüğün Kürtçede (hem Kurmancca hem Zazacada) ses değişimine uğradığı söylenebilir. Yıldız'ın tespit ettiği üzere bu sözcük Bitlis Motki Zazaları arasında *çeşm* şeklinde söylenmektedir (2023). Kahraman (Mutçalı, 2013, s. 767) ve vezir (Mutçalı, 2013, s. 994) anlamlarına gelen sözcükler ise Arapçadan geçmiştir. Öğrenciler anlamına gelen sözcükte çift konsonant /xw/ sesi Zazacada kaybolmuştur ve sadece /w/ sesi kalmıştır (Kırkan, 2024, s. 153-154).

(2) رأشرگ (Yıldırım, 2010, s. 33) i. ای زد دیاُ چزا تا کیتزیاُ تذرقتاری ی وڤ؟

ii. اس وڤزاُ

(Şefî, 1343, s. 71) یشگداُ داُ وڤزاُ

iii. ای وئاتاُ طأة تطیار ی یرا در تر داردُ.

iv. Eskerek raştî mi omi, pê zurron mektub mi ra guret û va ez bena dana xizmikaron (Kaya, 2018, s. 28).

v. Bawo di-hîrê *rojî* îzne bide mi ez xo rê şehêr ra taye bifetilî (Çîçek, 2014, s. 73).

vi. Ger şıma wazên Muhammêd xu r' bîvin

Tabi *emrun* İlahi u yî bîbin (Muşeki, 2020, s. 12).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede çoğul olarak kullanılmıştır. 2i cümlesinde *Bu deli adam müşterilere neden kötü davranıyor* denilmektedir, cümlede *müşteriler* çoğul olarak kullanılmıştır. 2ii cümlesinde *Bütün ülkelerin büyük yöneticileri/bilgili doktorları ve şifacıları* denilmektedir, cümlede hem *uçak* hem de *ülkeler, yöneticiler, doktorlar* ve *şifacılar* çoğul olarak kullanılmıştır. 2iii cümlesinde *Bu kitaplar çok önemli konuları içermektedir, kitaplar ve konular* çoğul olarak kullanılmıştır. Bu cümlede *kitaplar* sözcüğü Farsça çoğul kurala olarak gelmiştir ama *konular* sözcüğü Arapça kırık çoğul olarak Farsçaya geçmiştir. 2iv cümlesinde *Bir askerle rastlaştık, yalanlarla mektubu benden aldı ve bunu hizmetçilere veririm dedi* denmiştir. Bu cümlede *yalanlarla* ve *hizmetçiler* sözcükleri çoğuldur. 2v cümlesinde *Baba bana iki-üç gün izin ver, ben şehirde biraz gezeyim, gün* sözcüğü çoğuldur. Her ne kadar Türkçe tercümede *gün* sözcüğü tekil olarak görünse de iki-üç sıfatıyla beraber çoğulu ifade eder. Zazacada ise çoğul eki olan {-î} ekini aldığından çoğul formundadır. 2vi cümlesinde ise *Eğer Siz Muhammed'i görmek istiyorsanız/İlahınızın emirlerine tabi olun* denilmektedir, cümlede *emirleri* sözcüğü çoğul olarak kullanılmıştır.

Topluluk

Bazı isimler biçim olarak tekil olmalarına ve çoğul eki almamalarına rağmen çokluk ifade ederler. Birden fazla veya grup halindeki isimleri belirten bu isimler topluluk ismi veya اسم جمع olarak isimlendirilir (Yıldırım, 2010, s. 38-39). Bu isimler herhangi bir çoğul eki almadıkları halde, kendiliğinden varlık ve nesnelerin birden çok olduğunu ifade ederler (Böler, 2022, s. 38). Aşağıda bu tür isimlere bazı örnekler verilmiştir.

Tablo 3: Farsça ve Zazacada Topluluk İsimleri

Zazaca	Farsça	Türkçe
Qebîle	قبيلة	Kabile
Milet	مِلَّت	Millet
Eşîret	عَشِيرَة	Aşiret
Qewm	قَوْم	Kavim
Garane	گَرَانِه	Sürü
Artêş	اَرْتِش	Ordu
Şar, xelk, ahalî	زَد، اَئِه	Halk, ahali

Yukarıdaki tabloda topluluk anlamı ifade eden Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. *Grup* ve *ordu* anlamında gelen sözcüklerde Zazaca ve Farsça uyumludur. *Kabile* (Mutçalı, 2013, s. 724), *millet* (Mutçalı, 2013, s. 871), *aşiret* (Mutçalı, 2013, s. 618), *ahali* (Mutçalı, 2013, s. 50) ve *kavim* (Mutçalı, 2013, s. 772) anlamlarına gelen sözcükler ise Arapçadan geçmiştir.

Tekil, çoğul ve topluluk isimleri dışında, sayılamayan isimler de vardır. Bu isimler sayılması mümkün olmayan (su, tuz, saç, un vb.) isimleri belirtirler. Bu isimlerin sayısı azdır ve bunlar çoğul eki almadan sayılamayan bir miktarı ifade eder.

Tablo 4: Farsça ve Zazacada Sayılamayan İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Ardî	آرد	Un
Awe	آب	Su
Ariq	عَرَق	Ter
Por	پَر	Saç
Gonî	خُون	Kan

Heb	حَبَّات	Tahıl, hububat
Sole	سَالَة	Tuz
Şit	سُت	süt

Yukarıdaki tabloda sayılamayan bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Un sözcüğünde Zazaca ile Farsça tam uyum içerisinde ama Zazacada un sözcüğü sayılamayan sözcük olarak kullanılmaktadır (Gruba Xebata ya Vateyî, 2019). *Hububat* (Mutçalı, 2013, s. 183) ve *ter* (Mutçalı, 2013, s. 611) anlamlarına gelen sözcükler ise Arapçadan geçmiştir.

Oluşlarına Göre İsimler

Varlıklar oluşlarına göre somut isimler ve soyut isimler olmak üzere ikiye ayrılır. Aşağıda oluşlarına göre isimler örneklerle izah edilmiştir.

Somut

Duyu organları ile kavranabilen ve doğada gerçek madde olarak bulunan nesne ve varlıkların isimleri somut isim olarak adlandırılır (Böler, 2022, s. 30). Somut isimler doğada gerçek manada bulunan ve zihinde belirli bir tasavvura sahip isimleri karşılamaktadır. Dillerin oluşum ve biçimlenmesinde ilkin somut isimler görev alırlar. İnsanoğlu çevresindeki canlı veya cansız nesneleri adlandırdıktan sonra dil ve soyut kavramlar meydana gelir (Korkmaz, 2014, s. 229-230). Farsçada *اسم ذات* olarak bilinen somut isimler, Zazacada ise *nameyê şênberî* olarak adlandırılır (Yıldırım, 2010, s. 21-23; Malmîsanij, 2015, s. 72). Somut isimler, varlıkların maddi yönleriyle ilgilidir ve zihinde tasarlanabilen yönleriyle varlıkları tanımlarlar.

Tablo 5: Farsça ve Zazacada Somut İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Ro	رَد	İrmak
Deşt	دَگَت	Çöl
Keştî	وَكْنَى	Gemi
Dîwar, dês	دِیَار	Duvar
Boye	بُ	Koku
Va	وَ	Rüzgar
Per, pel	پَر	Yaprak
Merdim	مَرْد	İnsan

Cinî	ڤڤ	Kadın
Veng	صڤا	Ses

Yukarıdaki tabloda somut halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Görüldüğü üzere bu sözcükler, anlamlarının aynı olmasının ötesinde sesletim olarak da neredeyse aynıdır. Sözcüğün Kurmaccadaki karşılığının *berg* ve Pehlevicede *berg*, *verg*, *verk*, *velg* gibi varyantlarının olduğu düşünülürse (Farqînî, 2022, s. 166; Faravashi, 1749, s. 74), Zazacada ses değişimine uğradığı iddia edilebilir. *Seda* (Mutçalı, 2013, s. 515) ise Arapçadan geçmiştir.

طڤ (3) i. سڤ خا یڤ ٲ زڤ داد.

ii. در وار ایڤتاده ٲڤ.

iii. سریا چیشی گڤت.

iv. Kek Marûf *fincanêk qehwe û yew şûşeyê awe* ano *masaya* mi ser o ronano (Ataoglu&Turhallı, 2023, s. 110).

v. Hesên ebi *vengê xo xo aqilîya, nivînan mîyan* ra çeng bi, werîşt şî *paca* ver (Espar, 2004, s. 32).

vi. Kênek resena kî, *ber qefelnena, hût* dim a resena verî berî (Kaya, 2018, s. 59).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede somut olarak kullanılmıştır. 3i cümlesinde *Kadın kilimi adama verdi* denilmektedir, cümlede *kilim* somut olarak kullanılmıştır. 3ii cümlesinde *Köpek kenarda durmuştu* denilmektedir, cümlede *köpek* somut isim olarak kullanılmıştır. 3iii cümlesinde *Zerya bir şey demedi* denilmektedir ve bu cümlede *Zerya* somut isim olarak kullanılmıştır. 3iv cümlesinde *Kek Marûf bir fincan kahve ve bir şişe su masamın üzerine koyar* denmiştir. Bu cümlede *bir fincan kahve*, *bir şişe su* ve *masa* sözcükleri somuttur. 3v cümlesinde *Hesên kendi sesiyle kendine geldi, yataktan kalktı ve pencerenin önüne gitti* denilmektedir, cümlede *ses*, *yatak*, *pencere* sözcükleri somuttur. 3vi cümlesinde ise *Kız yetişip kapıyı kapatıyor, canavar kapının önüne yetişiyor* denilmektedir, cümlede *canavar* sözcüğü somut olarak kullanılmıştır.

Soyut

Maddi olarak var olmayan, duyu organlarıyla kavranamayan, zihinde ve tasavvurda var olan varlık ve nitelikleri karşılayan isimlere soyut isim denir. Soyut isimler, somut isimlerin

meydana gelmesinden sonra dilde oluşurlar. Bu isimler gerçek dünyada maddi bir formda yer almazlar. Farsçada *اسم معنی* olarak bilinen somut isimler, Zazacada ise *nameyê razberî* olarak adlandırılır. Sıfatlar, mastarlar ve mastar anlamlı sözcükler bu gruba girer (Yıldırım, 2010, s. 21-23; Çiftçi, 2013, s. 137; Malmîsanij, 2015, s. 72). Soyut isimler, varlıkların fikri ve düşünsel yönleriyle ilgilidir ve maddi bir gösterge olmadan zihinde tasarlanabilen varlıkları tanımlarlar. Soyut isimlerin gösterilenleri tamamen mantıksaldır (Böler, 2022, s. 30-31). Aşağıda bu isimler bazı örnekler verilmiştir.

Tablo 6: Farsça ve Zazacada Soyut İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Hiş	ع	Akıl
Eşq	عشك	Aşk
Peyam	پیام	Mesaj
Azadî	اسادی	Özgürlük
Poşmanî	پشمانی	Pişmanlık
Ruh	روح	Ruh
Hesret	حسرت	Hasret

Yukarıdaki tabloda soyut halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Görüldüğü üzere bu sözcükler, anlamlarının aynı olmasının ötesinde sesletim olarak da neredeyse aynıdırlar. *Pişmanlık* ve *mesaj* anlamlarına gelen sözcükler de her iki dilde de aynı anlamda ve şekilde kullanılmaktadır. *Aşk* (Mutçalı, 2013, s. 618), *ruh* (Mutçalı, 2013, s. 384) ve *hasret* (Mutçalı, 2013, s. 206) anlamlarına gelen sözcükler ise Arapçadan geçmiştir.

23) (4) i. جَاب پَزْغِ ثَ أَطَأُ بُظْتَ. (Yıldırım, 2010, s. 22)

ii. اسَ حَظَزْتَ عَشْكَ يَ طَسْنَ. (Yıldırım, 2010, s.

iii. آرسَنَ دِیَارَ ثَ اَطْتَ.

iv. ‘Umır ho hotay virenu

Mı se kerd *melek* nusenu (Pueği, 2020, s. 10).

v. Daya Omna mîyanê tornanê xwu de tewr zaf mi ra hes kerdêne (Ataoglu&Turhallı, 2023, s. 17).

vi. Beya ki ebi rindeya xo vengani dabi (Espar, 2004, s. 37).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede soyut olarak kullanılmıştır. 4i cümlesinde *Sorunun cevabı kolay değil* denilmektedir, cümlede *kolay* soyut olarak kullanılmıştır. 4ii cümlesinde *Aşkın hasretiyle yanmaktayım* denilmektedir, cümlede *hasret* soyut olarak kullanılmıştır. 4iii cümlesinde *Arzum seni görmektir* denilmektedir ki *arzu* sözcüğü soyut olarak kullanılmıştır. 4iv cümlesinde *Ömrüm yetmiş geçmektedir/ben ne yaptımsa melekler yazmaktadır* denilmiştir ki *melek* sözcüğü soyut olarak kullanılmıştır. 4v cümlesinde *Daya Omna torunlarından en çok beni seviyordu, sevgi ve en çok* sözcükleri soyuttur. 4vi cümlesinde ise *Beya iyiliği ile nam salmıştı* denilmektedir, cümlede *iyilik* sözcüğü soyut olarak kullanılmıştır.

Verilişlerine Göre İsimler

İsimler dilde yüklendikleri görevlere göre veya varlıklara ve nesnelere verilişlerine göre *özel isimler* ve *cins isimler* olmak üzere ikiye ayrılır.

Özel İsim

Varlıklara tek tek verilmiş ve benzerleri bulunmayan isimler verilen adlar özel isim olarak tanımlanır. Bu isimler, kendi cinsinin bütün özelliklerini taşırlar ama kendi cinsinin bütün fertlerini içermeyen, sadece verildiği varlığı betimleyen isimlerdir (Yıldırım, 2010, s. 19; Malmîsanij, 2015, s. 72). Özel isimler, somut isimler içerisinde özel bir yer tutar. Kişi isimleri, hayvanlara verilen isimler, millet ve devlet isimleri, ülke ve şehir isimleri, dil, din ve mezhep isimleri, kurum ve kuruluş isimleri, gazete, dergi ve kitap isimleri özel isim olarak kabul edilir (Korkmaz, 2014, s. 231-242). Özel isim, bir türün ortak adı değil, bir tek varlığın adıdır (Böler, 2022, s. 25).

Tablo 7: Farsça ve Zazacada Özel İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Türk	تُرك	Türk
İran	ايران	İran
Huseyîn	حُسين	Hüseyin

İslam	اِسلام	İslam	
Mêrdîn	مەردێ	Mardin	
Elî	عەلی	Ali	
Zanîngehê Mardin Artuklu	دایکێگاهە اردێ ارتوکی	Mardin Artuklu	
		Üniversitesi	
Homa	اَ، خَدا	Tanrı	
Zazakî	زەزەکی	Zazaca	
Mutezîle	مەتەزێلە	Mutezile	

Yukarıdaki tabloda özel isim halinde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Bu isimler Farsçada ve Zazacada oldukları gibi kalmıştır ve özel isim olarak kullanılmışlardır. Bu sözcüklerden; *Hüseyin* (Mutçalı, 2013, s. 207) ve *İslam* (Mutçalı, 2013, s. 443) anlamlarına gelen sözcükler Arapçadan geçmiştir.

(5) ٥٥ پەس اس فەت طای ت ایزا تەزگەپەت. i.

ز ا اس تالوژی پیاده گە. ii. عی

طغاتی آرد. iii.

iv. *Hero Qirr*

wayirê cildê neqşênî (Espar, 2008, s. 18).

v. *Mirad xerîb nîyo* (Esen, 2023, s. 92).

vi. Gelê bırayon, çı *Homayî* ra raşt şıma ra zur! (Akban, 2020, s. 42).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede özel isim olarak kullanılmıştır. 5i cümlesinde *Ben yedi yıl sonra İran'a döndüm* denilmektedir, cümlede *İran* özel isim olarak kullanılmıştır. 5ii cümlesinde *Jale taksiden indi* ifade edilmektedir, bu cümlede *Jale* özel isim olarak kullanılmıştır. 5iii cümlesinde *Ali hediye getirdi* denilmektedir, cümlede *Ali* özel isim olarak kullanılmıştır. 5iv cümlesinde *Hero Qirr, süslü postlu* denmiştir. Bu cümlede *Hero Qirr* her ne kadar cins isimse de burada özel isim olarak kullanılmıştır. 5v cümlesinde *Mirad yabancı değildir* denilmektedir, cümlede *Mirad* özel isim olarak kullanılmıştır. 5vi cümlesinde ise *Kardeşler, Allah'tan doğru sizelerden yalan!* denilmektedir, cümlede *Homa* sözcüğü özel isim olarak kullanılmıştır.

Cins İsim

Aynı cinsten canlı ya da cansız bütün kavram ve varlıkların ortak özelliklerini belirten isimler cins isim olarak tanımlanır (Yıldırım, 2010, s. 20-21; Malmîsanij, 2015, s. 72). Bu isimler, özel isimlerde olduğu gibi tek bir varlık veya nesneyi belirtmezler. Aynı türden olan varlık veya kavramların birine, bir bölümüne veya hepsine ait olan özellikler cins isim olarak belirtilir. Cins isimlerde gösterilen ve gösteren arasında sesletim bağlantısı yoktur ama dilin kullanıcıları bu bağlantıyı doğal olarak kurar. Örneğin *ağaç*, *sıra*, *masa* veya *kalem* denildiğinde zihinde doğal bir şekilde *ağaç*, *sıra*, *masa* veya *kalem* canlanır. Özel isimlerde ise varlığı tanıyan ve bilenler için gösteren ve gösterilen arasında bir bağ kurulur (Korkmaz, 2014, s. 242-243). Özel isim alanı içerisinde olmayan bütün isimler, cins ismi olarak değerlendirilir. Cins isimlere ortak isim, genel isim veya tür ismi de denilir. Cins isimlerin özel isim olarak da kullanıldığı yerler vardır (Böler, 2022, s. 27-30; Banguoğlu, 2011, s. 322).

Tablo 8: Farsça ve Zazacada Cins İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Cinî	مَڤ	Kadın
Camêrd	زە	Erkek
Mar	ار	Yılan
Keyna	دختەر	Kız
Mîlçik	گجکچە	Serçe
Pisîng	کُڤ	Kedi
Dar	درخت	Ağaç
Qeleme	لُ	Kalem
Meng	هه	Ay
Name	نَ	İsim

Yukarıdaki tabloda cins isim halinde olan bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Ağaç anlamına gelen sözcükte, Zazaca için ses düşmesi meydana gelmiştir. Erkek anlamında kullanılan sözcükte Zazaca *ciwanmerd*>*camêrd* şekline gelmiştir. Sözcüğün Kurmaccadaki karşılığının *camêr* olduğu düşünülürse (Farqînî, 2022, s. 378) ve Türkçedeki karşılığının *cömert* olduğu düşünülürse *ciwanmerd*>*camêrd* değişimi görülebilir.

Farsçada ise bu sözcük tamlama kurulmadan kullanılmıştır. *Kalem* (Mutçalı, 2013, s. 762) ise Arapçadan geçmiştir.

- (6) i. زدی اس وار تیآرطتاً عئز و زد. (Yıldırım, 2010, s. 21)
 ii. اظأ در دیا تآ ّ غزیه اظت. (Yıldırım, 2010, s. 21)
 iii. دیأر ع ّ دارد ع ّ گغ دارد. (Esen, 2023, s. 64).
 iv. La wayê ez daymiş nibena (Akbana, 2020, s. 29).
 v. Ez bi qalanê xo xeyalanê xo (Espar, 2008, s. 47).
 vi. Qesbapewtox qespaya pewteye mi verî de rona, mi zî hedreyîya werdişê werî kerd (Esen, 2023, s. 64).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede cins isim olarak kullanılmıştır. 6i cümlesinde *Bir adam hastanenin yanından geçti* denilmektedir, cümlede *adam* ve *hastane* cins isim olarak kullanılmıştır. 6ii cümlesinde *İnsan dünyada yalnız ve gariptir* denilmektedir, cümlede *insan* sözcüğü cins isim olarak kullanılmıştır. 6iii cümlesinde *Duvar da fare, farede kulak vardır* denilmektedir, cümlede *duvar* ve *fare* cins isim olarak kullanılmıştır. Bu cümle Türkçedeki yerin kulağı vardır atasözüne benzemektedir. 6iv cümlesinde *Bacım ben dayanamıyorum* denmiştir. Bu cümlede *bacı* sözcüğü cins isimdir. 6v cümlesinde *Ben sözlerimle ve hayallerimle, sözler ve hayaller sözcükleri* cins isimdir. 6vi cümlesinde ise *Ciğerci pişirilmiş ciğeri önüme koydu, ben de yemeye hazırlandım* denilmektedir, cümlede *ciğerci* sözcüğü cins isim olarak kullanılmıştır.

Yapılarına Göre İsimler

İsimler, anlam ve görevleri dışında da sınıflandırılır. İsimler morfolojik olarak üçe ayrılır: *basit isim*, *türemiş isim* ve *bileşik isim*. Bu üç grup dışında kalıplaşmış isimlerden de bahsedilebilir.

Basit

Kök durumunda olan ve herhangi bir türetme eki almamış veya başka isimle birleşmemiş isimler *basit isim* olarak adlandırılır. Türemiş ve bileşik isimler dışında kalan bütün isimler basit isim grubundadır (Korkmaz, 2014, s. 247-248). Diğer dillerden geçmiş olsalar bile türetme eki

almamış isimler bu kategoridedir. Bu isimlere Farsçada *اسم ساده* denir (Yıldırım, 2010, s. 27-28; Xanlerî, 1368, s. 165). Zazacada ise bu isimlere *nameyê sadeyî* denmektedir (Malmîsanij, 2015, s. 73; Gunduz, 2009, s. 43). İsimlerin tamlama kurması, çoğul ekleri gibi çekim eklerini alması basit olması için engel değildir.

Tablo 9: Farsça ve Zazacada Basit İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Ferheng	فَرْهَنْج	Sözlük, kültür
Agahî	اَگَای	İlan, bilgi
Kuçe	وِجْ	Sokak
Pird	پَی	Köprü
Pûl	پَی	Para
Ters	تَرَص	Korku
Şit	شَیْز	Süt
Cam	جَا	Cam, kupa
Nan	نَآن	Ekmek

Yukarıdaki tabloda basit halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Bu isimler hiçbir şekilde ek almamıştır. *Sözlük, ilan, sokak, korku, ekmek* gibi sözcüğünde Zazaca ile Farsça arasında herhangi bir fark yoktur. Bu sözcükler her iki dilde de aynı şekilde seslendirilir ve aynı anlamda kullanılmaktadır. Köprü sözcüğünün Kurmaccadaki karşılığının *pir* olduğu düşünülürse (Farqînî, 2022, s. 1753) sözcüğün Zazacada ses değişimine uğradığı tespit edilebilir. Sözcüğün Kurmaccadaki karşılığının *şîr* ve Pehlevicedeki karşılığını *şîr* olduğu düşünülürse (Farqînî, 2022, s. 2209; Faravashi, 1749, s. 339) sözcüğün Zazacada ses değişimine uğradığı iddia edilebilir.

(7) i. ادر ۆ پذر را خیی دطت دار. (Yıldırım, 2010, s. 28)

ii. ویف ۆ وتاب خزید. (Yıldırım, 2010, s. 28)

iii. نَعَصَة حیات اَفَج وزده تَد. (Yıldırım, 2010, s. 28)

iv. *Dare bê pel, erd bê awe, roje bê tîje benê?* (Valerî, 2009, s. 29).

v. *Teştê ci ronana dekewna de, sîya sebrî cî xû ver o ronana* (Adabeyi, 2005, s. 55).

vi. Keyna Emda cı *estora* cı *axûrı* ra vejena, *zinê* ci nana ser u kena hadre (Berz, 2001, s. 143).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede basit olarak kullanılmıştır. 7i cümlesinde *Anne* ve *babamı çok seviyorum* denilmektedir, cümlede *anne* ve *baba* sözcükleri basit olarak kullanılmıştır. 7ii cümlesinde *Çanta* ve *kitap satın aldım* ifade edilmektedir ve cümlede hem *çanta* hem de *kitap* basit olarak kullanılmıştır. 7iii cümlesinde *Tutuculuk hayatımızı felç etmiştir* denilmektedir, cümlede *hayat* basit olarak kullanılmıştır. 7iv cümlesinde *Ağaç yapraksız, toprak susuz, gündüz güneşsiz olur mu* denilmiştir, cümlede *ağaç*, *toprak* ve *gündüz* sözcükleri basittir. 7v cümlesinde *Teşti indirdi ve içine girdi, sabır taşını da önüne indirdi* denilmektedir, cümlede *teşt* sözcüğü basittir. 7vi cümlesinde ise *Halasının kızı atı ahırdan çıkarır, eyerini takar ve onu hazırlar* denilmektedir, cümlede *at*, *ahır* ve *eyer* sözcükleri basit olarak kullanılmıştır.

Türemiş

İsim veya başka sözcük türlerinin ek alarak isimleşmesiyle oluşan isimler türemiş isim olarak adlandırılır. Çeşitli eklerle isimden isim ve fiilden isim şeklinde yeni isimler türetilir (Korkmaz, 2014, s. 251-252). Farsçada ve Zazacada hem önek hem de sonek ile yeni isimler türetilir. Farsçada bu isimlere *اسم مشتاق*, Zazacada ise *nameyê viraşteyî* denilmektedir. İsim kök ve gövdelerine ekler getirilerek, kök sözcükten farklı anlam ifade eden yeni bir isim türetilir. Kök sözcükle, türemiş sözcük arasında anlamsal bir ilişki vardır ama türemiş olan yeni isim farklı ve yeni bir anlam kazanır (Yıldırım, 2010, s. 30-31; Malmîsanij, 2015, s. 73-76; Ocek, 2018, s. 68; Gunduz, 2009, s. 43). Türetme dillerin sözcük hazinelerinin genişlemesine ve dildeki kavramların yeni durumlara adapte olma kabiliyetlerinin artmasını sağlamaktadır. Farsçada ve Zazacada türetme eklerinde uyum vardır. Birçok önek veya sonek her iki dilde de ortak kullanılır. Bu eklerin sayısının çok olduğunu ifade etmekle beraber, aşağıda türemiş sözcüklere örnekler verilmiştir.

Tablo 10: Farsça ve Zazacada Türemiş İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Guldan	گُلْدَان	Vazo
Zanîngeh	دَانِیْگَهِ	Üniversite

Qaçakçî	لاچالچی	Kaçakçı
Gulzar	گُلزار	Gül bahçesi
Desmal	دِطّائی	Mendil
Dezgah	دِطّگاه	Tezgâh
Zorî, Dijwarî	دِگّاری	Zorluk
Gulistan	گُلّستان	Gülistan
Azadî	آسادى	Özgürlük

Yukarıdaki tabloda türemiş halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. İsimler türetilirken getirilen ekler Farsça ve Zazacada yukarıdaki örnekler için aynıdır ve genel olarak da bu iki dil isim türetmede uyumludur. İsimlerin sonuna getirilen {-dan}, {-geh}, {-gah}, {-zar}, {-î}, {-istan} çoğu İrani dilde isim türetmek için kullanılır. *Kaçakçı* örneğindeki {-çı} eki ise Türkçeden Farsçaya ve Kürtçeye geçmiş olan bir ektir (Akalın vd., 2011, s. 1254).

(8) i. محمد ت داکڭاه رفت. (Yıldırım, 2010, s. 31)

آسادى ترازى ا ُ ا طت.

ii. در نڈا ُ ُ نڈ.

iv. Ters resa gandê înan, pêro bîbîn *nêweşî* (Babij, 2009, s. 46).

v. Ha yo şaro dinya heme vînenno ke qet *kêmanîya* înan nêmena (Nêşite, 2012, s. 78).

vi. Gulane ra *şilîyan* bike dîyarî (Topaç, 2013, s. 47).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede türemiş olarak kullanılmıştır. 8i cümlesinde *Muhammed üniversiteye gitti* denilmektedir, cümlede *üniversite* türemiş bir sözcüktür. 8ii cümlesinde *Özgürlük bizim için önemlidir* denilmektedir, cümlede *özgürlük* türemiş olarak kullanılmıştır. 8iii cümlesinde *Tuzlukta tuz kalmamıştı* cümlesinde *tuzluk* türemiş olarak kullanılmıştır. 8iv cümlesinde *Korku onların canına ulaşınca hepsi hasta oldu* denmiştir. Cümlede *hasta* sözcüğü türemiştir. 8v cümlesinde *Dünyanın bütün halkları görmektedir ki onların hiçbir eksiği kalmamıştır* denilmektedir ve bu cümlede *eksiklik* sözcüğü türemiştir. 8vi cümlesinde ise *Güllere yağmurları hediye et* denilmektedir, cümlede *yağmurlar* sözcüğü türemiş olarak kullanılmıştır.

Bileşik

Birden fazla sözcüğün yan yana gelerek yeni bir anlam meydana getirdiği isimler bileşik isim olarak adlandırılır. Bu isimler birleşerek tek bir kavrama ve varlığa işaret ettikleri için tek bir isim gibi değerlendirilirler. Bileşik isimler; isim ve isim, sıfat ve isim, isim ve fiil, isim ve sıfatfiil gibi varyasyonlar meydana gelebilir (Korkmaz, 2014, s. 259-266). Farsçada bileşik isimler *اسم مرکب* olarak, Zazacada ise *nameyê pêrabesteyî* olarak adlandırılır. Her iki dilde de bileşik isim yapmanın farklı yolları vardır. Bileşik isimler oluşturulurken sözcükler arasında ses kaynaşmaları veya ses düşmeleri meydana gelebilir. Bileşik isimleri oluşturan sözcükler anlamlarını koruyabildikleri gibi, bir sözcük veya her iki sözcük de anlamlarını kaybedebilir (Ocek, 2018, s. 67; Yıldırım, 2010, s. 28-29; Malmîsanij, 2015, s. 76-77; Xanlerî, 1368, s. 166). Bileşik sözcükler de dillerin sözcük hazinelerinin genişlemesine ve dildeki kavramların yeni durumlara adapte olma kabiliyetlerinin artmasını sağlamaktadır. Farsçada ve Zazacada bileşik sözcük yapma yöntemlerinde uyum vardır. Her iki dilde de bileşik sözcük yapmanın birçok yolu olmakla birlikte, aşağıda bu sözcüklere birkaç örnek verilmiştir.

Tablo 11: Farsça ve Zazacada Bileşik İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Qehwexane	لحه خا	Kahvehane
Darûxane	دار خا	Eczane
Çarşeme	چار گنڭ	Çarşamba
Pancşeme	پنج گنڭ	Perşembe
Serkan	طرز و ا	İdareci
Gulawe	گلاب	Gül suyu
Karxane	وار خا	İş yeri

Yukarıdaki tabloda bileşik halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. İsimler bileşik getirilen ekler Farsça ve Zazacada yukarıdaki örnekler için aynıdır ve genel olarak da bu iki dil isim türetmede uyumludur. Gün isimleri şenbe>şeme sözcüğü ile bir sayı sıfatının birleşmesiyle meydana gelmiştir ki bu isimlerden çarşamba ve perşembe sözcükleri gün ismi olarak Türkçede de kullanılmaktadır (Akalin vd., 2011, s. 1915).

Yer isimleri genellikle *xane* isminin başka bir isimle birleşmesiyle yapılmıştır. Bu, Kurmanccada ve Türkçede de görülen bir durumdur.

s. 71) (9) i. خَزْگِیْنَرِیَا طَبْدَار گُفت

(Şefîî, 1343, و ای خاب را تاس تاید فُت

ii. فضا رُد تَظَر گَار ع ظَنَد.. (Yıldırım, 2010, s. 29)

iii. ڤَلَه ڤَا ڤَظْطُ.

iv. Zerrîya mi de vilê wisarî

No eşq *demserran* de bîyêne kan (Topaç, 2013, s. 43).

v. *Dorûverê* lewanê ey kepuş girewtbî (Nêşite, 2012, s. 60).

vi. O wext resay çewresî, pêro zî *şadimanî* (Babîj, 2009, s. 23).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede bileşik olarak kullanılmıştır. 9i cümlesinde *Asker güneş yüzlülere dedi ki/bu rüyayı gizlemek gerek* denilmektedir, cümlede *güneş yüzlü* bileşik olarak kullanılmıştır. 9ii cümlesinde *Astronot sırasını bekliyordu* denilmektedir, cümlede *astronot* bileşik olarak kullanılmıştır. 9iii cümlesinde *Ben kahvehanede oturdum* denilmektedir, cümlede *kahvehane* bileşik olarak kullanılmıştır. 9iv cümlesinde *Kalbimde baharın çiçekleri/bu aşk mevsimlerde eskiyordu* denmiştir. Bu cümlede *mevsimler* ifadesi bileşik olarak kullanılmıştır. 9v cümlesinde *Dudaklarının etrafı köpük tutmuştu* denilmektedir, cümlede *çevre* sözcüğü bileşiktir. 9vi cümlesinde ise *O zaman kırka yetiştiler, hepsi de mutlu bir şekilde* denilmektedir, cümlede *mutlu bir şekilde* ifadesi bileşik olarak kullanılmıştır.

Belirlilik ve Belirsizlik

Dili kullanan kişilerce belli ölçülere göre tanınan isimler *belirli isim* veya *belirtili isim* olarak bilinir. Bu isimler Farsçada *اسم معرّفه* olarak bilinir ve bu isimler Zazacada ise *nameyê dîyarî* olarak adlandırılır. Bütün özel isimler, sıfatların nitelediği veya belirttiği isimler, isim tamlaması halindeki isimler, zamirler, tekrarlanmış olan isimler, ڤ edatı ile gelen isimler belirli isim olarak adlandırılır (Yıldırım, 2010, s. 23-25; Öztürk, 2013, s. 100-101; Çem, 2003, s. 45). Özel isimler, başında işaret sıfatları bulunan isimler, isim tamlaması halindeki isimler, gizli veya

açık bir işaretle belirtili hale gelen isimler belirli isim olarak kabul edilir (Çiftçi, 2013, s. 143). Zazacada da yukarıdaki özelliklere sahip olan isimler belirtili isim olarak kabul edilir.

(10) i. اَصْفَا۟

ii. ائ خزگغ

iii. گَز اِردئ

iv. Zerya

v. Mewlîdê Xasî

vi. pîyê Hesenî

Yukarıdaki cümlelerdeki isimler cümlede belirli olarak kullanılmıştır. 10i cümlesinde *İşfahan* ismi belirli olarak kullanılmıştır. 10ii cümlesinde *Bu tavşan* ifadesi belirli olarak kullanılmıştır. 10iii cümlesinde *Mardin şehri* ifadesi belirli olarak kullanılmıştır. 10iv cümlesinde *Zerya* sözcüğü belirlidir. 10v cümlesinde *Xasî'nin mevlidi* sözcüğü belirlidir. 10vi cümlesinde ise *Hasan'ın babası* ifadesi belirli olarak kullanılmıştır.

Dili kullanan kişilerce tanınmayan ve tanımlanmayan isimler *belirsiz isim* veya *belirtisiz isim* olarak bilinir. Bu isimler Farsçada *اسم وکزه* olarak bilinir ve bu isimler Zazacada ise *nameyê nedîyarî* olarak adlandırılır. Başında *یک* veya *هیچ*, *هز*, *همه* bulunan isimlerle sonunda {-ی} belirsizlik eki bulunan isimler belirsiz isim olarak adlandırılır (Yıldırım, 2010, s. 25-26; Öztürk, 2013, s. 100-101; Çiftçi, 2013, s. 143; Çem, 2003, s. 45). Zazacada ise başında *yew*, *heme*, *her*, *hîç* bulunan veya sonunda {-[y]êk} eki bulunan isimler belirsiz isim olarak kabul edilir (Gunduz, 2009, s. 52).

65-(11) i. به رمن ت گنځایی در سف ت آیش

اس ت گنځیت صد گز تراگیش (Alkış, 2014, s. 66).

65). ii. به گنه پزانأ جع آید

در ضیفی طاه گع آید (Alkış, 2014, s.

s. 4) iii. بی اطئاری فزطئاد گاه

تئأ تا وئ وار ت گئ گاه (Şefîî, 1343,

iv. heme kesî

v. yew mekteb

vi. qelemêke

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede belirsiz olarak kullanılmıştır. 11i cümlesinde *Bir gün mutlulukla senin saçlarına asılırım/Senin tatlı dudaklarında yüzlerce velvele koparırım* denilmektedir, cümlede *bir gün* belirsiz olarak kullanılmıştır. 11ii cümlesinde *Bir gece kelekler toplandılar/konuk evinde nur aramaya başladılar* denilmektedir, cümlede *bir gece* belirsiz olarak kullanılmıştır. 11iii cümlesinde *Şah güvenilir bir adam gönderdi/ta ki din adamı ona baksın* denilmiştir ki bu cümlede *güvenilir bir adam* belirsiz olarak kullanılmıştır. 11iv cümlesinde *herkes* ifadesi belirsizdir. 11v cümlesinde *bir okul* ifadesi belirsizdir. 11vi cümlesinde ise *bir kalem* ifadesi belirsiz olarak kullanılmıştır.

İsmin Halleri

İsim veya ismin yerine geçen sözcüklerin cümle içerisinde iki halde bulunabilirler. Bu hallerden ilki *yalın hal* halidir. Seslenme hali, isimlerin yalın halidir. İsimlerin ikinci hali ise *oblik hal*dir. Oblik halde isimler çeşitli eklerle farklı anlamlar ifade ederler. Yalın ve oblik halin dışında, isimlerin *seslenme hali*, *vasıta hali* ve *için hali* gibi haller de sayılabilir (Yıldırım, 2010, s. 39; Malmîsanij, 2015, s. 81). Bu çalışmada ismin yalın ve oblik halleri dışında sadece *seslenme hali* ve *vasıta hali* üzerinde durulacaktır.

Yalın

İsimlerin herhangi bir ek almadığı hali yalın hal olarak kabul edilir (Yıldırım, 2010, s. 39; Malmîsanij, 2015, s. 81; Öztürk, 2013, s. 102). Korkmaz bunu eksiz yükleme durumu olarak isimlendirir. Ona göre yükleme durumu eki almamış isimlerin karşıladığı durum eksiz yükleme durumu olarak kabul edilir (Korkmaz, 2014, s. 290; Atabay, Kutlu, Özel, 1976, s. 38). Bu halde isimler en yalın hallerinde bulunurlar. İsimlerin basit, bileşik veya türemiş olması yalın halde olmalarına engel değildir.

Tablo 12: Farsça ve Zazacada Yalın Haldeki İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Maye	إدر	Anne
Pî	پدر	Baba
Bira	تزار	Kardeş
Cinî	س	Kadın

Ciwan	جَا	Genç
Quncik, koşe	گَنْگْ	Köşe
Oda	اطاق	Oda
Merdim	زِد	Adam
Xane	خَا	Ev
Hewa	ا	Hava

Yukarıdaki tabloda yalın halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Görüldüğü üzere bu sözcükler, anlamlarının aynı olmasının ötesinde sesletim olarak da neredeyse aynıdırlar. Anne sözcüğünde Zazacada ses düşmesi meydana gelmiştir (Kırkan, 2024, s. 195). Sözcüğün diğer Hint-Avrupa dillerindeki karşılığının Farsçaya yakın olması Zazacada ses değişimi olduğunu göstermektedir. Baba ve kardeş anlamına gelen sözcüklerde de yukarıdaki şeyleri söylemek mümkündür (Kırkan, 2024, s. 195). Yukarıdaki isimler yalın haldedirler ve bu halde iki dil arasında herhangi bir fark yoktur.

(12) i. تعذر در خالف وزد. i.

بِ دِگَر تِزار گَذه اِط.

ii. ۆ ۆ دَطَت دَار.

iii.

iv. Ti *mêrdekan* rişena mi het se, no *arwêşo* ki keye d' ey wija d' *qapî* ver o bigrê di (Adabeyi, 2005, s. 119).

v. Nê hendayê *qısan*, *êdet*, *töre* u *hüneran* tı kotî ra u çî rew mısayê (Berz, 2001, s. 215).

vi. A yena sey *tîje* beriqîyena tarî de (Valerî, 2009, s. 41).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede yalın olarak kullanılmıştır. 12i cümlesinde *Anne sonra kapıyı kapattı* denilmektedir, cümlede *anne* yalın olarak kullanılmıştır. 12ii cümlesinde *Millet artık uyanmıştır* denilmektedir, cümlede *millet* yalın olarak kullanılmıştır. 12iii cümlesinde *Ben de seviyorum* denilmektedir, cümlede *ben* zamiri yalın olarak kullanılmıştır. 12iv cümlesinde *Eğer sen adamları benim yanıma gönderiyorsan, bu tavşanı orada kapının önünde bağlayın* denilmiştir ki bu cümlede *adamlar* sözcüğü yalındır. 12v cümlesinde *Bu kadar sözü, adet, töre ve hileyi sen nereden ve ne tez öğrendin* denilmiştir ve bu

Yönelme

(13) i. تَ ٲٲ تَگْ ای طَگْ صَترْ

ii. دُشَاغُ رَاهِ افْتَادَ ٔ تْ خَا اِذِ.

iii. ططأتْ أاجاسه ذَاد.

vi. Mi rojê behsê tencikê Toqatî û maya xo enbaz *Eşrefî rê* kerd (Karakas, 2019; s. 42).

61

hali olarak Farsçaya geçmiştir. 13iv cümlesinde *Ben sana bizim şecereden bahsedeyim, daha sonra üstüne konuşuruz* denilmiştir bu cümlede *sana* sözcüğü yönelme halindedir. 13v cümlesinde *Git ona söyle eğer artık baş kesmezse ben eve dönerim* denilmektedir, cümlede *ona* sözcüğü yönelme halindedir. 13vi cümlesinde ise *Ben bir gün Eşref arkadaşına Tokat tenceresinden annemden bahsettim* denilmektedir, cümlede *Eşref arkadaşına* sözcüğü yönelme hali olarak kullanılmıştır.

Belirtme

Cümlede fiilin etkisinde kalan ismin bir belirtme ögesi olarak kullanılmasıdır. Bu halde isimler, belirtme görevinde kullanılırlar (Korkmaz, 2014, s. 291 Atabay, Kutlu, Özel, 1976, s. 39). Farsçada belirtme hali isimlerin sonuna getirilen *را* edatı ile yapılmaktadır. İsimler bu durumda genelde belirtili nesne olarak görev yapmaktadır. Zazacada ise isimlerin sonuna *ra* edatı getirilerek yapılır (Yıldırım, 2010, s. 40; Malmîsanij, 2015, s. 84; Gunduz, 2009, s. 60-61).

(14) i. اطه طزع را تئاداد.

ii. آتپ را فجز كزبد ۆ تعير كزبد.

iii. آيا ي دائذ ائ لصز را چ كظى طاخت؟

iv. Biray *warda xo ra zaf hes kenî* (Espar, 2004, s. 91).

v. Cinîyek wa teber *tu ri bû, zerre mi ri bû* (Kuriş, 2014, s. 120).

vi. Kotîyê Bîngolî *ra ya?* (Çem, 2007, s. 245).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede belirtme hali olarak kullanılmıştır. 14i cümlesinde *At başını salladı* denilmektedir, cümlede *başını* belirtme halinde kullanılmıştır. 14ii cümlesinde *Onlar topu patlattılar ve tamir ettiler* denilmektedir, cümlede *topu* belirtme halinde kullanılmıştır. 14iii cümlesinde *Bu sarayı kimin yaptığını biliyor musunuz?* denilmektedir, cümlede *sarayı* belirtme halinde kullanılmıştır. 14iv cümlesinde *Erkek kardeş kız kardeşini çok seviyordu* denilmiştir, cümlede *kız kardeşini* ifadesi belirtme halindedir. 14v cümlesinde *Kadın dedi ki dışarıdaki senin olsun, içerideki benim olsun* denilmiştir, cümlede *dışarıdaki* ve *içerideki* belirtme halindedir. 14vi cümlesinde ise *Bingöl'ün neresindendir?* denilmektedir, cümlede *neresi* sözcüğü belirtme halinde kullanılmıştır.

Bulunma

Fiildeki oluş ve kılışın yerini bildiren ismin halidir. Bulunma durumunda belirtilen yer somut veya soyut bir yer olabilir. Cümlede bulunma ekini almış olan isimler yer tamlayıcısı olarak görev yaparlar. Fiilde meydana gelen oluş ve kılışın zamanı da ismin bulunma haliyle belirtilir. İsimler bu hal ekiyle fiille *içinde olma* ve *içinde bulunma* bağlantısı kurar. Bulunma hali bu işlevlerin dışında da farklı görevlerde bulunabilir (Korkmaz, 2014, s. 299-309). Farsçada ismin bulunma hali, isimlerin başına در getirilen edatı ile yapılır. Zazacada ise bulunma hali isimlerin sonuna getirilen *de* edatı ile yapılır (Yıldırım, 2010, s. 40; Malmîsanij, 2015, s. 84). İçinde anlamını vermek için Farsçada تو da kullanılır (Öztürk, 2013, s. 104). Zazacada *ra* edatı bulunma ve kalma halini de ifade edebilir (Gunduz, 2009, s. 62). Zazacada ismin bulunma halini ifade eden *de* edatı bazı bölgelerde *der* şeklinde kullanılmaktadır ki, bu edatın asıl şeklinin *der* olabileceğini göstermektedir. Örnek olarak “*Sirê mi kî, boverê çemî de, filan ko de, hîrê gorgeçînû der o, gorgeçînî zere qutîye der ê.*” verilebilir (Güntaş Aldatmaz, 2013, s. 58). Zazaca ile Farsça arasındaki fark, bu edatın isimlerin önünde veya sonunda kullanılmasından ibarettir.

(15) i. زدا در وچ َجَ گَندُ. (Yıldırım, 2010, s. 40).

ii. أُپیا در اُتَد.

iii. در ولاه فمزی تاگَظ طَترن.

iv. تَرن دِیا، تَرن عمشی، تَرن تَرن (Alkış, 2014, s. 67).

v. Labelê nika ez Îraq ra ameya û ez dewa Tilşêire de ya (Espar, 2017, s. 50).

vi. O resmo ke ma pîya Parqê Trafîkî de antibi, mîyanê çarçewa de serê masa de yo (Lezgîn, 2012, s. 19).

vii. Weqto ‘Ebdullahî de nûr bî zuhur

Kafiran zana kû amew’ nîzdî nûr (Xasî, 2013: 32).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede bulunma halinde kullanılmıştır. 15i cümlesinde *İnsanlar (erkekler) sokakta toplandı* denilmektedir, cümlede *sokakta* bulunma halinde kullanılmıştır. 15ii cümlesinde *Uçak havadaydı* denilmektedir, cümlede *havada* sözcüğü bulunma halinde kullanılmıştır. 15iii cümlesinde *Fakirlik külahında üç terkin olması lazımdır/terki dünya, terki ahiret, terki terk* denilmektedir, cümlede *fakirlik külahında* ifadesi bulunma halinde kullanılmıştır. 15iv cümlesinde *Lakin ben şimdi Irak’tan geldim* ve

Tilşeîr köyündeyim denilmiştir ve bu cümlede *Tilşeîr köyünde* ifadesi bulunma halindedir. 15v cümlesinde *Beraber Parqê Trafîk'te çektiğimiz o resim, çerçevede ve masanın üzerindeydi* denilmektedir, cümlede *Parqê Trafîk'te, çerçevede ve masanın üzerinde* ifadeleri bulunma halindedir. 15vi cümlesinde ise *Abdullah'ta nur ortaya çıktığında/Kafirler Nur'un yakın olduğunu anladılar* denilmektedir, cümlede *Abdullah'ta* sözcüğü bulunma halinde kullanılmıştır.

Çıkma

Cümlede fiilin gösterdiği oluş ve kılışın isimden uzaklaştığını gösteren isim halidir. Bu halde fiilin hareketi çıkma halinde ve isimden dışarıya doğrudur. Çıkma hali genellikle yer tamlayıcısı görevi üstlenir. Oluş ve kılışın çıkış noktası hareketin başlangıcı çıkma haliyle bildirilir. Cümle içerisindeki sebep ve sonuç ilişkisi çıkma haliyle ortaya konulabilir. Zaman gösteren isimlerde oluş ve kılışın zamanı da bu hal ile belirtilir. Aynı zamanda çıkma hali, eklendiği ismin neden yapıldığı veya nasıl oluştuğunu da bildirir. İsimler arasında bütün ve parça ilişkisi de kurabilen bu hal, isimle fiil arasında bütünlük ifadesi de sağlayabilir. Çıkma hali bu işlevlerin dışında da farklı görevlerde bulunabilir (Korkmaz, 2014, s. 309-322). Farsçada ismin çıkma hali, isimlerin başına getirilen *اس* edatı ile yapılır. Bu edat zaman ve mekanda başlangıç ve bitiş noktasını belirtmekle birlikte, *itibaren* anlamına da gelir. Zazacada ise çıkma hali isimlerin sonuna getirilen *ra* edatı ile yapılır (Yıldırım, 2010, s. 41; Öztürk, 2013, s. 105; Malmîsanij, 2015, s. 85; Gunduz, 2009, s. 62-63).

(16) i. *اس خا تیزۆ گۆ.*

اس تزا ت اطنائى آدى. ii. *پس ستا*

جزى خذ ديگر اطم. iii.

دئى اس شتائى تتر اطم (Alkış, 2014, s. 68).

iv. Hem *ini hedison ra* hem *zi ayetonê ilahi ra* yeno fomkerdış (Baynal, 2021; s. 59).

v. ...*dorme ra* boya vaşan û vilan, vengê vayê wisarî hîs bîyêne (Valêrî, 2023, s. 67).

vi. Xeylê esto *dewe ra* vejîya? (Çem, 2007, s. 245).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede çıkma halinde kullanılmıştır. 16i cümlesinde *Ben evden dışarı çıktım* denilmektedir, cümlede *evden* çıkma halinde kullanılmıştır. 16ii cümlesinde *Tahrân'dan İstanbul'a geldik* denilmektedir, cümlede

Tahran'dan çıkma halinde kullanılmıştır. 16iii cümlesinde *Dostluk dili farklı bir şeydir/aynı gönle sahip olmak aynı dile sahip olmaktan daha iyidir* denilmektedir, cümlede *aynı dile sahip olmaktan* ifadesi çıkma halinde kullanılmıştır. 16iv cümlesinde *Bu hem hadislerden hem de Allah'ın ayetlerinden anlaşılmaktadır* denilmiştir, cümlede *hadislerden hem de Allah'ın ayetlerinden* ifadeleri çıkma halindedir. 16v cümlesinde *...etraftan çiçek ve çimenlerin kokusu, bahar rüzgarının sesi hissediliyordu* denilmektedir. Bu cümlede *etraftan* sözcüğü çıkma halindedir. 16vi cümlesinde ise *Köyden çıkmalı çok zaman oldu mu?* denilmektedir, cümlede *köyden* sözcüğü çıkma halinde olarak kullanılmıştır.

Araç

Araç veya vasıta halinde, fiildeki oluş ve kılışın ismin vasıtasıyla yapıldığı, ismin veya nesnenin fiilin oluş ve kılışında birlikte olduğunu gösterir. İsmi bu halinde birliktelik ve vasıta anlamı ön plandadır. Araç veya vasıta hali bu işlevlerin dışında da farklı görevlerde bulunabilir (Korkmaz, 2014, s. 322-328). Farsçada ismin araç hali, isimlerin başına *ب* getirilen edatı ile yapılır. Zazacada ise araç hali isimlerin başına getirilen *bi* ve *pê* edatları ile yapılır (Yıldırım, 2010, s. 41; Malmîsanij, 2015, s. 85; Çiftçi, 2013, s. 133).

(17) i. اس یردی تا اُپیا اذِ.

ii. گُنا گئی رفیقِ.

iii. کلاص را تا جاز تیش کرد.

iv. Vateyê ke bi dîwan û cematî û maqulîye nêkewenê fekê ci ra nêvejîyayne (Lezgîn, 2021, s. 31).

v. Ezo bi ci cilî viraza, cilanê xu biroşa, peranê to bida (Seçilmek, 2019, s. 167).

vi. Bi nîsbetê pîyê ey sey... (Zîlan, 2017, s. 54).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede araç hali olarak kullanılmıştır. 17i cümlesinde *Ben Mardin'den uçakla geldim* denilmektedir, cümlede *uçakla* araç halinde kullanılmıştır. 17ii cümlesinde *Sizler arabayla mı gittiniz?* denilmektedir, cümlede *arabayla* sözcüğü araç halinde kullanılmıştır. 17iii cümlesinde *O sınıfı süpürgeyle temizledi* denilmiştir ki bu ifade de *süpürgeyle* sözcüğü araç halinde kullanılmıştır. 17iv cümlesinde *Ortamları, toplumla, akılla uyuşmayan hiçbir söz ağzından çıkmazdı* denilmiştir, bu cümlede

ortamla, toplumla, akılla sözcükleri araç halindedir. 17v cümlesinde *Ben onunla elbiseler yapayım, elbiseleri satayım, paranı vereyim* denilmiştir ki bu ifade de *onunla* sözcüğü araç halinde kullanılmıştır. 17vi cümlesinde ise *babasına nisbeti ile* denilmektedir, cümlede *nisbeti ile* ifadesi araç halinde kullanılmıştır.

Seslenme

Zazacada seslenme hali eril isimlerde {-o}, dişil isimlerde {-ê} ve çoğul isimlerde {-an} ya da *gele* +{-an} formuyla yapılır (Bingöl, 2020, s. 38-39). Farsçada seslenme edatı olarak Arapçadan geçen edatlar (یا, ای gibi) kullanılır. Bu edatların dışında, isimlerin sonuna gelen *elif-i nida* da kullanılmaktadır (Alkış, 2014, s. 71). Yalın veya tamlama halindeki isimler seslenme şeklinde kullanılabilir. Eril ve dişil seslenme halinde de birbirinden ayrıdır (Çem, 2003, s. 41-44). Farsçada kullanılan elif-i nida ve Zazacada eril ve dişil isimlere gelen ekler aynı vazifededir.

ای تزار عشیش! ث پان تاع. i. (18) وة ۆ

ۆ ای دطت ز د اس تآی! ii.

دطت ۆ! چزا ای لئر أراحتی! iii.

iv. *Dayê! Vat yek de* (Çem, 2007, s. 136).

v. Merheba, ey merheme pîzey kulan,

Merheba, ey serwerê pêxemberan (Kırkan, 2018, s. 187).

vi. *Ti dewayê xasî kenî, willay ti ewam î bira*

Filano binê bewanî, de hey vaj ti kam î bira! (Merdimîn, 2015, s. 44).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler seslenme halinde kullanılmıştır. 18i cümlesinde *Ey aziz kardeşim! Sen temiz ol* denilmektedir, cümlede *Ey aziz kardeşim* seslenme halinde kullanılmıştır. 18ii cümlesinde *Ey dostum bana yardım et, yalnızlıktan öldüm* denilmektedir, cümlede *ey dostum* seslenme halinde kullanılmıştır. 18iii cümlesinde *Dostum! neden bu kadar rahatsızsın* denilmektedir, cümlede *dostum* ifadesi seslenme halinde kullanılmıştır. 18iv cümlesinde *Anne! dedi birden* denilmektedir, cümlede *Anne* seslenme halinde kullanılmıştır. 18v cümlesinde *Merhaba ey iç yaramızın merhemi/Merhaba ey peygamberlerin en üstünü*, denilmektedir, cümlede *merhaba* ifadesi seslenme halinde kullanılmıştır. 18vi cümlesinde ise *Sen üstünlük davasındasın, vallahi sen avamsın*

kardeş/falancanın oğlu falan, söyle sen kimsin kardeş denilmektedir, cümlede *kardeş* ifadesi sözcüğü seslenme halinde kullanılmıştır.

İsimlerde Cinsiyet

Biyolojik cinsiyet denilen sözcükler bütün dillerde doğal olarak eril veya dişil özellikleri belirtir. Ama gramatik cinsiyet, biyolojik cinsiyet kadar kolay bir şekilde tespit edilemez. İsimlerde cinsiyet özelliği Farsçada ve Zazacada önemli bir özelliktir. Farsça ve Zazacada isimler genel olarak eril ve dişil olmak üzere ikiye ayrılır. Ama Farsçada bu özellik ortadan kalkmıştır. Canlıları gösteren isimlerde eril ve dişil özellikleri gösteren farklı sözcükler yoktur. Cinsiyet biyolojik veya doğal cinsiyet ve gramatik cinsiyet olmak üzere ikiye ayrılır (Bingöl, 2020, s. 34-35). Aşağıda bu özellikler ana hatlarıyla belirtilmiş ve örneklerle izah edilmiştir.

Eril

Eril özellik gösteren isimler genellikle herhangi bir ek almazlar. Zazacada eril birçok isim sonuna gelen {-e} ekiyle dişil hale gelir. Farsçada ise eril isimlerin sonuna وز veya وزه gelir ve isimlerin eril özelliği vurgulanmış olur. Erillere ait olan isimler, akrabalık, eril hayvanlara ait cinsi isimler, bütün sayı isimleri, dil ve lehçe isimleri, renk isimleri, ekmek türleri, bazı coğrafik yerler, metal isimleri, {-[y]iş} ile biten mastarlar, mevsimler, tahıl isimleri çoğunlukla eril isim olarak kabul edilirler (Çem, 2003, s. 34-38). Bu dildeki nedensizlik ilkesine işaret etmektedir. Dilde eril ve dişil olmanın sebebi yoktur.

Tablo 13: Farsça ve Zazacada Eril İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Camêrd	زد	Erkek
Pî	پدر	Baba
Bira	تزار	Erkek kardeş
Laje	پظر	Oğul
Xulam	غلا	Erkek köle
Şêr	گیزر	Erkek aslan
Kutik	طگ	Erkek köpek
Verg	گزگ	Erkek kurt

Her	خز ره	Erkek eşek
Ga	گا ره	Öküz

Yukarıdaki tabloda eril halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Biyolojik olarak eril isimler bellidir ama hem Farsçada hem de Zazacada bu tür isimler bazı eklerle belirtilir. Örnekler incelendiğinde Farsçada eril isimlerin getirilen eklerle belirtildiği tespit edilmektedir. Zazacada ise isimler yalın hallerinde eril olarak kabul edilir.

11) (19) i. بـض اگاه گـذ ره دبیئ اس ای. i.

اثر سا ره گـذ طی گاه چی (Şefî, 1343, s.

ii. گا زد ۆ گزاکت ح گـذ. ii.

iii. پـنر اس بـته اذ. iii.

iv. Ap Feyz, qutîya tutinî ra yew cixaraya pîştîyaye vet, bi agirgeyê xo vîstina û na xo feka (Valêrî, 2023, s. 110).

v. Lajo ti şo kantîn! (Gunduz, 2010, s. 126).

vi. Kutik bile leşe mêşna w

Vergû bê gwîn çinê rişnaw?

Se bên, hêf îz mi ra beşnaw

Ma raşe ça, pê zêr zebêr (Özsoy, 2014, s. 65).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler eril olarak kullanılmıştır. 19i cümlesinde *Erkek div sonradan haberdar oldu/zamanında Çin kralının yanına gitti* denilmektedir, cümlede *erkek div* ve *şah* eril olarak kullanılmıştır. 19ii cümlesinde *Öküz öldü ortaklık bozuldu* denilmektedir, cümlede *öküz* eril olarak kullanılmıştır. 19iii cümlesinde *Babam okuldan geldi* denilmektedir, cümlede *babam* eril olarak kullanılmıştır. 19iv cümlesinde *Ap Feyz tütün kutusundan sarılı bir sigara çıkardı, yaktı ve içmeye başladı* denilmektedir, cümlede *Ap Feyz (Feyzi Amca)* olarak kullanılmıştır. 19v cümlesinde *Oğlun kantine gitti* denilmektedir, cümlede *oğul* ifadesi eril olarak kullanılmıştır. 19vi cümlesinde ise *Köpek koyunun leşini yedi/Kurt kan olmadan ne döktü/ne olmuşsa, gel de benden dinle/biz nereye gidelim, bu alt üst olmuşlukla* denilmektedir, cümlede *köpek* ve *kurt* ifadeleri eril olarak kullanılmıştır.

Dişil

Zazacada eril birçok isim sonuna gelen {-e} ekiyle dişil hale gelir. Doğal cinsiyetleri dişil olan isimlerin cinsiyetleri tespit edilebilirken, gramatik cinsiyetleri dişil olan isimler cümle içerisindeki bağlama göre tespit edilebilir (Bingöl, 2023, s. 69-70) Farsçada ise eril isimlerin sonuna ماده gelir ve isimlerin dişil özelliği vurgulanmış olur. Ayrıca Zazacada dişil özelliği vurgulamak, çok örnek olmasa bile, için isimlerin başına {dele-} veya {man-} gibi dişil ekleri de getirilebilir. Bu eklerin kullanımı yaygın değildir, yani bütün isimler bu ekler getirilerek dişil yapılamazlar. Yukarıda da ifade edildiği gibi, Zazacada eril birçok isim sonuna gelen {-e} ekiyle dişil hale gelir. Genel olarak dişil canlılara ait olan isimler, bazı oturma ve barınma yerleri, meyve isimleri, ay isimleri, çiçek isimleri, baklagiller ve yumrulu bitkiler, kıta isimleri, {-[y]ene} ile biten mastarlar dişildir (Çem, 2003, s. 39-41).

Tablo 14: Farsça ve Zazacada Dişil İsimler

Zazaca	Farsça	Türkçe
Cinî	سَن	Kadın
Maye	إدر	Anne
Waye	خَاژ	Kız kardeş
Keyna	دختر	Kız
Şêre	گیزاده	Dişi aslan
Sege, kutike	طگ اده	Dişi köpek
Verge-deleverge	گَزگ اده	Dişi kurt
Here-mankere	خز اده	Dişi eşek
Manga	گا اده	İnek
Qeleme	قَلَم	Kalem

Yukarıdaki tabloda dişil halde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Biyolojik olarak dişik isimler bellidir ama hem Farsçada hem de Zazacada bu tür isimler bazı eklerle belirtilir. Örnekler incelendiğinde Farsçada dişil isimlerin getirilen ek {-} belirtildiği tespit edilmektedir. Zazacada ise isimlerin sonuna getirilen {-e} veya isimlerin başına getirilen {man-} ve {dele-} ekleri dişil isimler meydana getirir. Kalem sözcüğü ise Arapçadan Zazacaya geçmiştir (Mutçalı, 2013, s. 762) ve Zazacada dişil olarak kabul edilmiştir.

دخترا را ترک کرد و تیرط رفت. i. (20) تیراده اگا

تیرا ح کرد. ii.

در تیرای ائ کیک خیی خگش پخت. iii.

iv. *Dewa Merga Derge* poştıya xo şano koyi, riyê xo hetê veroc de to (Çiya, 2020, s. 32).

v. *Eyleme* baxçe de saya dana arê (Gunduz, 2010, s. 474).

vi. *Dapîre*, Tuyêra Zîyare ra xatir waşt, hêdî-hêdî cayê xo ra weriştê û ancîyaye (Valêrî, 2023, s. 147).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede dişil olarak kullanılmıştır. 20i cümlesinde *Kız evden çıktı ve okula gitti* denilmektedir, cümlede *kız* dişil olarak kullanılmıştır. 20ii cümlesinde *Dişi kaplan ansızın bize doğru hamle yaptı* denilmektedir, cümlede *dişi kaplan* dişil olarak kullanılmıştır. 20iii cümlesinde *Annem bizim içi çok lezzetli bir kek yapmıştı* denilmektedir, cümlede *anne* dişil olarak kullanılmıştır. 20iv cümlesinde *Merga Derge köyü sırtını dağa, yüzünü de güneşe vermişti* denilmektedir, cümlede *köy* ve *Merga Derge* ifadeleri dişil olarak kullanılmıştır. 20v cümlesinde *Eylem bahçede elma topluyor* denilmektedir, cümlede *Eylem* dişil olarak kullanılmıştır. 20vi cümlesinde ise *Babaanne Tuyêra Zîyare ile vedalaştı, yavaşça yerinden kalktı ve yürüdü* denilmektedir, cümlede *babaanne* sözcüğü dişil olarak kullanılmıştır.

Küçültme

İsimlerde küçültme ve miktarda azlık birçok dilde meydana gelir. Türkçede {-cık} ekiyle yapılan küçültme, Farçada ve Zazacada isimlerde küçültme çeşitli eklerle yapılmaktadır. İsimlerde küçültme yapılarak duygu ve hisler daha yoğun olarak ifade edilir. İsimlerde küçültmeyle daha çok sevgi ifade edilir (Korkmaz, 2014, s. 270-272). Farsçada ve Zazacada küçültme {-چه}, {-ك}, {-و}, {-ه}, {-ek}, {-çe}, {-ê} gibi eklerle yapılır (Yıldırım, 2010, s. 27; Çiftçi, 2013, s. 137; Alkış, 2014, s. 71-72).

Tablo 15: Farsça ve Zazacada İsimlerde Küçültme

Zazaca	Farsça	Türkçe
Baxçe	تالچ	Bahçe
Kîtabçe	وئالچ	Kitapçık

Lajek	پظرن	Oğulcağız
Keynek	دخترن	Kızcağız
Darê	درخت	Ağaççık
Cinîyek	سئ	Kadıncağız
Mêrdek	زدو	Adamcağız
Odayek	اطالی	Odacık

Yukarıdaki tabloda küçültme halinde bazı Zazaca ve Farsça sözcükler ve bu sözcüklerin Türkçe karşılıkları verilmiştir. Küçültme ekleri Farsça ve Zazacada uyum içerisinde. Her iki dilde de isimlerin sonlarına gelen belirli eklerle küçültme yapılmaktadır.

(21) i. ڤڤڤ ڤڤڤ (Yıldırım, 2010, s. 27).

گاساد وچ ڤڤڤ ڤه وئاب اطت.

ii.

دخترن ی خاڤت غذا تخرد.

iv. Wî ez şira key keyneka xu! (Seçilmek, 2019, s. 69).

v. Çêneke rindek a. Aşme ra vana mevecîye ez vecî, roc ra vana mevecîye ez vecî (Çîçek, 2012, s. 88).

vi. Va vazê, çênaka'm (Çağlayan, 2017, s. 58).

Yukarıdaki cümlelerde italik olarak işaretlenmiş olan isimler cümlede küçültme halinde kullanılmıştır. 21i cümlesinde *kapı[cık] kapalıydı* denilmektedir, cümlede *kapı[cık]* küçültme halinde olarak kullanılmıştır. 21ii cümlesinde *Küçük Prens bir kitaptır* denilmektedir, cümlede *küçük prens* küçültme halinde olarak kullanılmıştır. 21iii cümlesinde *Kızcağız yemek yemek istiyordu* denilmektedir, cümlede *kızcağız* küçültme halinde olarak kullanılmıştır. 21iv cümlesinde *Vay, ben kızcağızımın evine gideyim* denilmektedir, cümlede *kızcağız* küçültme halinde olarak kullanılmıştır. 21v cümlesinde *Kızcağız güzeldir. Aya sen çıkma ben çıkayım, güne sen doğma ben doğayım diyor* denilmektedir, cümlede *kızcağız* küçültme halinde olarak kullanılmıştır. 21vi cümlesinde ise *Bırak da söylesinler kızcağızım* denilmektedir, cümlede *kızcağız* sözcüğü küçültme halinde olarak kullanılmıştır. Son üç örnekte farklı mıntıkalarındaki fonolojik farklılıklar görülmektedir.

Sonuç

Farsça ve Zazaca arasındaki isim morfolojisi ilişkisinin isimler üzerinden ele alındığı bu çalışmada, iki dil arasındaki tarihsel bağların güçlü olduğu tespit edilmiştir. Sözcük türetme, yeni sözcükler oluşturma, var olan sözcükleri yeniden kullanma gibi dilin gücünü ve kapasitesini gösteren ölçütler her iki dilde de canlı ve güçlüdür. Zazacanın Farsça kadar imkâna sahip olduğu söylenemez ama yine de Zazaca da kendi varlığını idame ettirmektedir.

Çalışmanın sınırları içerisinde, Farsçada gramer terimlerinin daha çok Arapçanın etkisinde olduğu, Zazacada ise daha çok Zazaca terimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Farsça sahip olduğu olanak, dilin geçirdiği süreç, dinin etkisi, medreselerin tesiri, alınan yenilgiler ve kültürel etkileşim gibi birçok sebepten dolayı Arapça ile daha çok ıstıgal etmiş ve bu da dilin Arapçanın etkisine girmesine girmesine sebep olmuştur. Zazaca ise bu imkân ve olanaklara sahip değildir.

İsimlerin türetilmesi, bileşik hale getirilmesi, isim tamlamaları, nitelik ve nicelik açısından Farsça ve Zazaca sözcükler arasındaki uyum, iki dilin aynı kökten geldiklerini ve süreç içerisinde farklılaştıklarını göstermektedir. Geçmişten gelen bu ilişki, günümüzde zayıflamış hatta hissedilemez duruma gelmiştir. Kürt medreselerinde edebiyat dili olarak Farsça klasik metinlerin ezberletilmesi, Türk Edebiyatının Zazaca üzerindeki etkisi gibi etmenler yukarıda bahsedilen ilişkiyi bir nebze canlı tutmuştur.

Zazaca bölgeden bölgeye değişmektedir. Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, neredeyse her bölgede fonolojik farklılıklar göze çarpmaktadır. Bulunma hal ekinin kuzeydeki Zaza bölgelerinde Farsçayla tam uyum halinde olduğu tespit edilmiştir. Sözcüklerde seslerin yer değiştirmesi, seslerin değişimi, seslerin eksilmesi veya artması gibi çeşitli ses olayları tespit edilmiştir. Fonolojik farklılıklar akraba ve çok yakın diller arasında görülmektedir. Ses değişimleri bazen anlamsal farklılığa yol açarken, çoğunlukla sadece ses değişimi olarak kalmışlardır. Verilen sözcüklerde bu durum tespit edilmektedir.

Ek kısmında verilen örnekler incelendiğinde bu iki dilin temel sözcüklerde uyum içerisinde olduğu görülür. Bazı sözcükler aynı kalmışken, bazı sözcüklerin ses değişimine uğradığı, bazılarını ise farklılaştığı görülmektedir.

Kaynakça

Adabeyi, F. (2005). *Estanekanê sêwregi ra*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.

Akalın, Ş. H., & vd. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Akbana, M. (2020). *Waka lu*. İstanbul: Neşirxaneyê Vir.
- Aldatmaz, N. G. (2013). *Sanikanê mamekîye ra (mamekiye masallarından)*. Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye'de Yaşayn Diller Enstitüsü Yayınları.
- Alkış, A. (2014). *Farsça dilbilgisi-pratik-klasik metinler*. İstanbul: Kent Işıkları.
- Aslanoğlu, O. (2013). *Kendi kendine kolay farsça*. İstanbul: Kent Işıkları.
- Ataoğlu, M., & Turhallı, H. (2023). *Astorê terqneyê*. Diyarbakır: Weşanxaneyê Roşna.
- Aytaç, H. (2009). *Danoğê 38i*. İstanbul: Tij Yayıncılık.
- Aytar, O. (2023). *Çikê vîstekî*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Babij, M. C. (2009). *Sîyerê nebî bi zıwanê dimilî*. Stenbol: Weşanên Nûbihar.
- Ballıkaya, H. (2014). *Hemedok estanikanê gimigimî ra*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baynal, M. F. (2021). *Çoras hedis*. Bingöl: Neşirxaneyê Vir.
- Baynal, M. F. (2021). *Kıtabê duayon*. Bingöl: Neşirxaneyê Vir.
- Berz, K. (2001). *Begê dımiliyan*. İstanbul: Vejiyaişê Tiji.
- Bingöl, İ. (2020). *Rêzimana zazakî ya devoka gimigimê*. Stenbol: Avesta.
- Bingöl, İ. (2023). *Têverşanitişê fekê gimigimî û yê çewligî*. İstanbul: Avesta.
- Böler, T. (2022). *Türkiye türkçesi biçim bilgisi-I*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Çağlayan, H. (2017). *Ema lenge (esq u dez)*. 2017: Belge Yayınları.
- Çalagan, H. (2014). *Ters*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Çem, M. (1992). *Hotay serra usivê qurzkizî*. Stenbol: Weşanên Deng.
- Çem, M. (2003). *Türkçe açıklamalı kırmancca (zazaca) gramer*. İstanbul: Deng Yayınları.
- Çem, M. (2007). *Gula çemê pêrrê*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyl.
- Çiçek, A. A. (2012). *Sayê marû estanikanê xinis û tekmanî ra*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Çiçek, M. (2014). *Mêşa dengize estanikanê gimigimî ra*. İstanbul: Wêşanxaneyê Vateyî.
- Çiftçi, H. (2013). *Uygulamalı farsça grameri*. Erzurum: Eser Ofset.
- Çiya, S. (2020). *Hirê kitabî*. İstanbul: Neşirxaneyê Vir.
- Ergin, M. (2019). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Esen, A. (2023). *Mobese*. Diyarbakır: Ajans J&J.
- Espar, J. İ. (2004). *Beyi se bena?* İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Espar, J. İ. (2004). *Tanî estanikî û deyîrê ma*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.

- Espar, J. İ. (2008). *Dilopê zerrî*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Espar, J. İ. (2017). *Kirdê ke seba hawara dêrsimî kişîyayî: şêx evdirehîm û embazê ey*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Faravashi, B. (1749). *Ferhengî farisî-pehlevî*. Tahran: İntişaratî Danigahi Tahran.
- Farqînî, Z. (2022). *Ferhenga kurdî-tirkî*. İstanbul: Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê.
- Gencan, T. N. (1975). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gunduz, D. (2010). *Soro*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Güldiken, K. (2005). *Moheg türkçe-farsça sözlük*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Gündüz, D. (2009). *Türkçe açıklamalı kürçe kırmancca/zazaca dil dersleri*. İstanbul: Vate Yayinevi.
- Hesen Enverî, H. A. (1388). *Destûrê zebanî farisî*. Tahran: Muesseseyî Ferhengê Fatimî.
- Kanar, M. (2010). *Farsça türkçe sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kanar, M. (2012). *Türkçe-farsça sözlük*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karakaş, H. (2019). *Hîrê nameyî*. Diyarbekir: Weşanxaneyê Roşna.
- Kaya, A. (2018). *Estanikanê bongilanê*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Kırkan, A. (2018). *Bîyîşa pêxemberî ya osman esad efendî û destpêkê edebîyatê klasîk yê kirmancî*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Kırkan, A. (2024). *Fonolojîya zazakî devokên baku, başûr û navendî*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Kişin, T. (2024). *Waya di birayanê pê hawt koyan*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Kurij, S. (2014). *Arwûn û lûy sonikî çoligî*. İstanbul: Nûbihar.
- Lezgîn, R. (2012). *Binê dara valêre de*. Diyarbekir: Weşanxaneyê Roşna.
- Lezgîn, R. (2021). *Xezeb*. Diyarbekir: Weşanxaneyê Roşna.
- Merdimîn, W. (2015). *Dîwano nêmcet*. İstanbul: Weşanxaneyê Peywend.
- Mirza, Y. (2020). *Sileman I-II-III*. Estemol: Ceylan Matbaacılık.
- Muşeki, M. E. (2020). *Mewlidê nebî*. Bingöl: Neşirxaneyê Vir.
- Mutçalı, S. (2012). *Türkçe-arapça sözlük*. İstanbul: Dağarcık.
- Mutçalı, S. (2013). *Arapça-türkçe sözlük*. İstanbul: Dağarcık.
- Neşe Atabay, İ. K. (1976). *Sözcük türleri I (ad, sıfat, ilgeç, adıl, belirteç)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nêşite, M. (2012). *Çaketo sipî*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Ocek, N. (2018). *Rêzimana farisî-kurdî*. Van: Weşanên Sîtav.

- Özsoy, M. M. (2014). *Dîwan*. Dîyarbekir: Weşanxaneyê Roşna.
- Roşan Hayıg, B. W. (2012). *Zazaca-türkçe sözlük ve türkçe-zazaca sözcük listesi*. İstanbul: Tij Yayıncılık.
- Seçilmek, K. (2019). *Edebîyatê fekkî yê kîrmanckî (zazakî) yê mintiqaya sêwregî*. İstanbul: Rûpel.
- Şefîî, M. (1343). *Şahname û destûr*. Tehran: İntişaratî Nil.
- Şenates, Ş. (2022). *Ferhengê zazakî*. İstanbul: Nûbihar.
- Taş, C. (2007). *Roê kîrmanciyê*. İstanbul: Tij Yayıncılık.
- Topaç, B. (2013). *Wextê heskerdişî*. Dîyarbekir: Weşanxaneyê Roşna.
- Toptaş, H. (2016). *Türkçe dersleri 1. kitap*. İstanbul: Papatya Bilim.
- Üstünova, K. (2018). *Türkiye türkçesi ad işletimi (biçim bilgisi)*. Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Valêrî, N. (2009). *Dejê nîmîteyî*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.
- Valêrî, N. (2023). *Demserrê vîrî*. İstanbul: Avesta.
- Varol, M. (2020). *Diwanê pueği*. Ankara: Sonçağ Akademi.
- Xanlerî, P. N. (1368). *Destûre zebane farisî*. Tahran: İntişarate Tûs.
- Xasî, M. E. (2013). *Mewlîdê kirdî*. Dîyarbekir: Weşanxaneyê Roşna.
- Yıldırım, N. (2010). *Farsça dilbilgisi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Yıldız, P. (2023). *Dimilîyê modanî û fekê înan*, Diyarbakir: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Zîlan, B. (2017). *Di kitabê muhemmedê şêx eskerî: "raro raşt" û "me'lûmatê dînîye" (metn û cigêrayîş)*. İstanbul: Weşanxaneyê Vateyî.